

כיצד רואה איראן את התמורות בעולם הערבי

מיכאל סגל

ספטמבר 2011

הזעזועים העוברים על המזרח התיכון מציבים בפני איראן הזדמנות לשנות מן הקצה אל הקצה את הנוף הפוליטי-דתי באזור. עם זאת, כמה מן הזעזועים האלה, במיוחד בסוריה, מהווים סיכון אסטרטגי לאיראן וכבר יצרו מתח ביחסיה עם טורקיה לאחר "תור זהב" קצר ביותר.

המנהיגות האיראנית - מנהיגה הרוחני ונשיאה, כמו גם מרבית הדרגים הצבאיים הבכירים - טוענת שתנועת המחאה בעולם הערבי שואבת את השראתה מן המהפכה האסלאמית של איראן. הם מאמינים גם שהמחאות עשויות לשנות את הנוף באזור ואת המשוואות האסטרטגיות ההיסטוריות, ולהעביר את השליטה על ענייני האזור אל מדינות האזור עצמן, בעודן מגרשות את מעצמות העל. באוצר המונחים התפיסתי האיראני אין למצוא את המונח "האביב הערבי", הרווח כל כך בשיח הפוליטי הערבי והמערבי. במקומו, טבעה איראן את המונח "ההתעוררות האסלאמית", המשקף גם את מדיניותה של איראן. מאז החלו המחאות, איראן שואפת לצבוע אותן בצבעים אסלאמיים חיים ואף מנסה למנף אותם כך שיתאימו לשאיפות ולאינטרסים האיראניים. איראן אפילו השיקה אתר אינטרנט הנקרא *Islamic-awakening.ir*, הפועל כצינור לתיאור אירועים אזוריים ברוח הדוקטרינה הפוליטית והאידיאולוגית שלה.¹

תחיית מורשתו של חומייני

דוקטרינה זאת נפרסה בשיטתיות ובהרחבה בנאומים ובטקסים שציינו את "יום ירושלים (קודס) הבינלאומי", המצוין מדי שנה בשבוע האחרון של חודש הרמדאן. אירוע זה, המתקיים מאז 1979 בעקבות החלטה של חומייני ושל הממשלה האיראנית, שואף להביע את תמיכתה העמוקה של איראן בעניין הפלסטיני ובשאיפתו "לשחרר את ירושלים". תורתו של חומייני ממשיכה לשרת כעוגן שמכתיב, מגדיר ומעצב את יעדיה של המהפכה האסלאמית - שכלולים בהן ייצוא המהפכה על ידי איראן ושאיפתה להגשים את יעדיה אלה. הגישה העוינת כלפי ישראל והקריאות הנשנות להשמדת ישראל ("המשטר הציוני") ולסילוקה מן האזור הן חלק בלתי נפרד מיעדים אלה.

"יום קודס" צוין ב-2011 בעין הסערה, שיוצגה על ידי המהומות בעולם הערבי והריסת הסדר הישן במזרח התיכון. מנקודת ראותה של איראן, נפילת השליטים המתונים תומכי המערב - ובמיוחד הנשיא מובארק במצרים, ששימש מכשול עיקרי למימושו של החזון האיראני ואפילו כלי שרת של "המעצמות השחצניות" - נחשבת להוכחה נוספת למה שהאיראנים מכנים "התערבות אלוהית" באירועים במזרח התיכון.

מנקודת ראותה של איראן, האירועים המרכזיים שעיצבו את האזור מדגישים את צדקת הדוקטרינה של חומייני ודרכו. מרבית אויביה של איראן מצויים בנסיגה: ברית המועצות התפוררה; סדאם חוסיין הובס והאיום העיראקי התפוגג; אל-קעידה נחלשה; משטר הטליבן באפגניסטאן נפל; חיזבאללה הפך לשליט לבנון ועמד נגד ישראל במשך 33 יום במלחמת לבנון השנייה; החמאס בעזה התקרר לאיראן והצליח להתמודד עם ישראל במלחמת עזה ב-2009; תכניות הגרעין והטילים של איראן מתקדמות למרות הלחץ הבינלאומי; ותסיסה קיימת בקרב השיעים בבחריין. לבסוף, העולם הערבי מתפורר בעוד שרכיביו האסלאמיים (שאחדים מהם זכו לתמיכה איראנית חשאית) לא זאת בלבד שמציגים אחדות, אלא עשויים לתפוס את השלטון אם

יתקיימו בחירות דמוקרטיות. רכיבים אסלאמיים אלה גם מבטאים עמדות הדומות לעמדה האיראנית באשר ליחסים עם ישראל.

כך, לאחר שאספסוף מצרי השתלט על השגרירות הישראלית בקהיר, המנהיגות האיראנית ואמצעי התקשורת הנשלטים על ידי הממשלה הכריזו שאירוע זה מציין את סופה של הנוכחות הישראלית במצרים. הבסיג' (הזרוע ההתנדבותית של משמרות המהפכה) מסר הצהרה לציין תפיסת "מאורת הריגול הישראלית במצרים על ידי לוחמים מוסלמים" ("מאורת ריגול" הוא ביטוי נפוץ באיראן, המתייחס לתפיסת שגרירות ארצות הברית בטהרן ב-1979). הצהרת הבסיג' מוסיפה:

איראן האסלאמית הביעה את התנגדותה למשטר הציוני מאז הקמתו, והייתה תמיד המדינה היחידה שהתנגדה לשיחות השלום בין הערבים לישראל. כך הציבה את המכשול הגדול ביותר להגשמת המזימות השטניות של המשטר הישראלי ושל ממשלות הבובה הערביות באזור. ארצות הברית ובת בריתה האסטרטגית הישראלית חוששות מהקמת גוש אסלאמי חזק בראשותה של איראן, שישנה את מאזן הכוחות באזור זה של העולם, ועל כן הן מנסות ללבות מזימות וכן תכניות מודיעין וריגול, כדי למנוע קיומן של מהפכות דומות.²

שקיעתו של המערב היא אות המבשר עידן אסלאמי חדש

לפי הערכתה של איראן, עוצמתם של המשטרים המערביים ושל המשטרים הערביים האסלאמיים - שהגבילו את בני עמם, מנעו מהם לבטא את רגשותיהם האמתיים וחנקו כל מחאה בכל עניין הקשור לישראל ולהתערבות של מדינות המערב באזור - פוחתת והולכת. זהו למעשה האות המבשר על עידן אסלאמי חדש במזרח התיכון המונהג על ידי איראן, אשר המהפכה שלה מספקת השראה להמונים הערביים - כך מאמין המשטר האיראני, או לפחות מעמיד פנים כלפי חוץ. עוד לפני הזעזועים במזרח התיכון, ניסתה איראן למצוא דרכים להגיע ללבבותיהם ולמוחותיהם של ההמונים הערביים מעל לראשיהם של שליטיהם הרודניים. כיום איראן חשה בטוחה ונינוחה יותר לטיפוח רטוריקה וסדר יום נגד המערב ונגד ישראל והציונות, והיא מציעה חלופה אסלאמית לעיצוב המזרח התיכון בחסותה, כמדינה שעמדה בעקביות נגד ה"הגמוניה המערבית".

לאור החולשה הערבית הדרמטית ולאור החלשת אחיזתן של מעצמות העל באזור, איראן מפגינה ביטחון עצמי גובר, המתבטא בהקשחת עמדותיה ובסדר היום הלעומתי מול המערב בכל סוגיה עיקרית באזור כמעט. סוגיות אלה כוללות את התנגדותה הנמרצת של איראן לפתרון של שתי מדינות, לישראל ולפלסטינים; בתמיכתה בהמשך המאבק המזוין וה"התנגדות" לקיומה של ישראל; בתמיכתה בסוריה (ובפעולתה החריפה לעצירת המחאות מצד תומכי הרפורמה) - כמדינה העיקרית במחנה המתנגד לישראל ולמערב, למרות האלימות החריפה והמתמידה של המשטר הסורי נגד האופוזיציה; בתמיכתה בארגוני הטרור הפלסטיניים ובחיזבאללה; בתמרונים צבאיים מתגרים, כולל שיגור טילים יבשתיים ארוכי-טווח והשטת ספינות קרב דרך תעלת סואץ; בטיפוח תכנית גרעין שאפתנית שהתבטאה בהעברת צנטריפוגות למתקן החדש בפורדו שליד קום; בהעשרת אורניום לרמה של עשרים אחוזים,³ ובחיבור תחנת הכוח בבושהר לרשת החשמל הלאומית.⁴

חמינאי: שאיפה להקמת גוש אסלאמי מגובש

הצהרתו של חמינאי (שמעמדו התחזק לאחרונה על חשבוננו של אחמדינג'אד), בפגישה עם פרופסורים ואקדמאים בטהרן בערב "יום קודס", משקפת במדויק את האמונה האיראנית החדשה ואת חזונה של איראן לגבי המזרח התיכון לאחר "קץ עידן מעצמות העל" ו"שליטי הבובה הערבים".⁵

המנהיג האיראני מודע לגודלו של הרגע, ועם זאת מודע גם לסכנות האורבות לאיראן ולחזונה:

המזרח התיכון חווה שינוי עצום המכיל בתוכו תקוות כמו גם סיכונים. הסיכון העיקרי, שאינו מתקבל על הדעת, הוא שמעצמות העל יחזרו באמצעות תעמולה לשלוט באזור למשך 50-60 שנים נוספות. הם כבר החלו בכך עם התקדים המסוכן של לוב. הם מנצלים את החלל הריק ומנסים לבסס את אחיזתם.

עם זאת, חמינאי מעריך:

התסריט המתקבל על הדעת ביותר הוא שהנחישות של העמים תוביל להקמת מדינות הנשלטות על ידי העם, ואלו יהיו מדינות אסלאמיות עממיות כפי שעמיהן הם מוסלמים בצורות שונות... (זאת) למרות שאיפותיהן של מעצמות העל השחצניות, ארצות הברית והציונים, לכפות את רצונן עליהן... אילו היו מתקיימות היום בחירות במדינות (המשוחררות), התוצאה הייתה לטובת הנטיות האסלאמיות... מי היה יכול לתאר שהנטיות במצרים יהיו אסלאמיות בבירור כל כך?... התסריט המתקבל על הדעת הוא שהתפתחויות אזוריות יביאו ליצירת גוש אסלאמי יציב וברור שישתתפו בו חברים רבים מקרב האליטות.

חמינאי מדגיש:

בכל מקרה, איראן אינה יכולה להישאר אדישה אל מול התפתחויות דרמטיות אלו. דבר אחד ברור: התפתחויות אזוריות עכשוויות הבהירו שכל התאוריות המערביות הכלכליות, הפוליטיות והמנהליות הוכחו כשגויות וחסרות ערך, והגיעו למבוי סתום באזור. למרות כל מאמציהם, נוכחותם באזור נשחקת בהתמדה. כל זה מוכיח (מה שאיראן טענה תמיד) שעלינו להסתמך עתה יותר מתמיד על עצמנו ועל אסכולת המחשבה האסלאמית.

בנאומו ב"יום קודס הבינלאומי", ניסה חמינאי לקשר את הזעזועים במזרח התיכון ואת הסוגיה הפלסטינית לדוקטרינה שיטתית אחת, ולהדגים שאיראן שימשה מאז ומתמיד שחקן עיקרי הדואג באמת לאינטרסים הפלסטיניים:

זהו היום שבו העם האיראני יכול להעלות קריאה לצדק בסיוע עמים נלהבים אחרים שמספרם גובר והולך, קריאה שמעצמות העל השחצניות ניסו לחנוק בשישים השנה האחרונות, מאז הקמתה של מדינת ישראל.

חמינאי מציין:

ללא הקריאה האיראנית, לפחות עוד מאה שנה היו עוברות ובמהלכן הם היו מנסים למחות את פלסטין מן המפה... הם כמעט הצליחו... אך המהפכה האסלאמית של איראן הפתה במזימותיהם... המהפכה האסלאמית, ההכרזה על יום ירושלים, הפיכת השגרירות הישראלית בטהרן לשגרירות הפלסטינית, כולם שימשו אזהרה ופעולת מנע (איראנית) תוקפנית שעמדו אל מול המזימות של מעצמות העל (להסיר את הסוגיה הפלסטינית מסדר היום).

המנהיג האיראני הדגיש יסוד חשוב שהפקידים האיראנים הבכירים נמנעו מלהדגישו עד לזמן האחרון, והמשמש רכיב חשוב באסטרטגיה הביטחונית של איראן:

לשמחתנו, יום ירושלים התרחב... ומשמש כיום מעין מגן אחורי לביטחון האיראני. על אזרחי איראן להכיר בעובדה שכל אדם ואדם המשתתף בתהלוכות יום קודס ממלא את תפקידו בשמירה על ביטחונה של איראן ועל הישגיה של המהפכה האסלאמית.

דבריו של חמינאי תואמים במלואם את הצהרותיהם של פקידים איראנים בכירים הטוענים שקווי ההגנה הקדמיים של איראן עוברים דרך לבנון ופלסטין. ההשקעה האיראנית בפלסטין ובלבנון משמשת כחלק מן האסטרטגיה הביטחונית הלאומית. מנקודת ראותה של איראן, הכפייה על ישראל לטפל תדיר באיומים על גבולותיה הצפוניים והדרומיים מרחיקה את האפשרות של התקפה ישראלית על איראן, מחלישה את ישראל מבפנים (בגורמה נזק לעורפה), ופוגעת בלגיטימיות שלה בזירה הבינלאומית.

אחמדינג'אד: אין מקום בנוף המזרח תיכוני למערב ולמשטר הציוני

מסריו של חמינאי, בשינויים קלים, חוזרים בהודעות, בנאומים ובמאמרי מערכת בעיתונות האיראנית, שכולם התאחדו סביב המסקנה שהמהפכות האזוריות מקורן בדרך שפילסה המהפכה האסלאמית האיראנית לפני שלושים שנה.

אחמדינג'אד לא חסך במילים להשמצת הציונות והמערב. בנאומו המשלהב, באירוע שהפך לשנתי, הוא חזר על דבריו הקבועים בהכחשת השואה ובקריאה להשמדתה של ישראל.⁶ הוא תיאר בהרחבה את "ההיסטוריה של פלסטין" וכיצד המערב השיג שליטה על פלסטין וקיבע שם את הישות הציונית, בעודו מנצל את חולשתן של המדינות הערביות ואת "רפיונה של האימפריה העות'מאנית" (התרסה כלפי טורקיה):

בדרך זאת, המשטר הציוני היה לציר הקדוש המרכזי של המערב והקולוניאליסטים... אני מנוע מדבר או למחות על הסיבות לקיבוע זה, אפילו לא בשם חופש הדיבור... כל אֶזְפוּר של המשטר הציוני הוא עבירה... המשטר הציוני משמש כמכנה משותף לכל המדינות הקולוניאליסטיות השחצניות, הבלתי-מתורבתות והלא-אנושיות; וכן משקף את דמותו, ערכיו ועקרונותיו של העולם המערבי הקפיטליסטי... מטרותיו הן שימור אווירה של הפחדה, טרור, תוקפנות, הפרדה והונאה באזור על בסיס קבוע, כדי להניח את התשתית להמשך ההשפעה והשליטה של מדינות המערב וכדי לסכל את הפיתוח הטכנולוגי והמדעי של מדינות האזור.

אחמדינג'אד טען שכל היסודות של המשטר הציוני בנויים על שקרים, והשואה היא אחד מהם. לדבריו, הציונים אינם פועלים רק נגד הפלסטינים ונגד מדינות האזור, אלא משרתים גם ככלי בידי המערב להפעלת שליטה על העולם כולו - באפריקה, באמריקה הלטינית ובאסיה. על רקע זה, קובע נשיא איראן שיום קודם הוא "יום של אחדות לכל אוהבי הצדק והחופש והדתות המונותאיסטיות נגד הדיכוי, ובעזרת האלוהים יביא להשמדה מוחלטת של המשטר הציוני".

לאור המשך הצעדים הצפויים של הפלסטינים באו"ם, מזהיר נשיא איראן:

הכרה רשמית במדינה הפלסטינית אינה המטרה הסופית. זהו צעד ראשון בלבד לקראת שחרור פלסטין כולה... המשטר הציוני הוא לְבַם של התאים הבקטריאליים והסרטניים. אם הוא יישאר אפילו על סנטימטר אחד של אדמת פלסטין הוא יתפשט שוב, ויארוב להזדמנות לפגוע בכולם... ההתנגדות הפלסטינית חייבת להבטיח שלא לקשור עצמה לממשלה חלשה (הרשות הפלסטינית) בחלק קטן של פלסטין... על העם הפלסטיני ומדינות האזור לא לשכוח לעולם את היעד הקדוש של שחרור מלא של פלסטין... הכבוד הפלסטיני, גדולתו ועוצמתו תלויים בהמשך המאבק לשחרור אדמת פלסטין בשלמותה... כל סטייה ממטרה זאת כמוה כאיבוד לדעת, ומספקת לאויב הזדמנות להרוס ולהרוג.

כמו חמינאי, גם אחמדינג'אד מזהיר את מדינות האזור מפני כוונות מערביות להשתלט מחדש על האזור:

אלה האחראים לכל המשטרים הרודניים העריצים ולעונוים של העמים, לאחר שנבעטו החוצה דרך הדלת, מנסים עתה להיכנס דרך החלון בתואנה שהם שואפים לספק דמוקרטיה וחופש לעמי האזור... עלינו לעמוד על המשמר... חופש, צדק, בחירות חופשיות והזכות להגדרה עצמית הם זכותם של כל העמים, כולל אלה של אזורנו ושל צפון אפריקה. עם זאת, עלינו להישמר ולהיזהר ולהכיר בעובדה שזכויות אלו אינן יכולות לעולם לבוא כתוצאה (ממדיניות) קנה הרובה של נאט"ו ושל הכוחות המזוינים של ארצות הברית.

לסיכום, נשיא איראן שולח מסר "לציונים ולאדוניהם":

כל קיומכם בנוי על שוד... באתם להרוג... להשמיד... אך זמנכם תם... העמים התעוררו; עוצמת אמונתם יצאה שוב לאור. לטובתכם, עליכם לחזור הביתה, למקומות שבאתם מהם... חיזרו לבתיכם... אל תחשבו לרגע שכאשר תהיה הכרה רשמית במדינה הפלסטינית תגיעו אל המנוחה ואל הנחלה... זוהי רק ההתחלה... אין לכם מקום בקרב אומות האזור... לא תוכלו להמשיך ולהתקיים בחייכם הבזויים, גם לא על גרגיר אחד מן האדמה הפלסטינית.

במסר למדינות המערב, הוא אומר:

ארבע מאות שנה של קולוניאליזם ומאה שנה של עבדות, מלחמה ושוד הן מספיקות בהחלט... אתם חושבים שביכולתכם לחזור ולהתוות את הקווים הגאוגרפיים באזורנו, לשלוט בנפט וברצונן של המדינות באמצעות תכניותיכם; אך אתם טועים... המדינות התעוררו מתנומתן. הן מצויות בשיא דריכותן

ומוכנות... המזרח התיכון יעוצב מחדש. המדינות לא יסכימו עוד למצב הקודם; הן מצפות לעיצוב בדמותן, בדמות האזור בהתאם לחשיבה האסלאמית... עליכם להכיר בעובדה שלא יהיה מקום לכם (המערב) ולמשטר הציוני בנוף המזרח התיכון החדש.

ולמנהיגים הערבים:

כמה מדינות באזור הזניחו את עמיהן לאורך עשרות השנים האחרונות ורק דאגו למנעמי השלטון ולמריבות השבטיות. אני אומר להם: הפסיקו! אל תשחקו לידי האויב. זהו הסיבוב האחרון והמכריע. שימו לב לעמיכם, היו שותפים להתעוררות האלוהית של עמי האזור נגד הכוחות הקולוניאליים... האם שמתם לב שהאמריקנים והציונים אינם עוד חברים נאמנים? והם יקריבו אתכם על מזבח האינטרסים שלהם.

קיבעון תמידי

מורשתו של חומייני, המושמעת שוב ושוב על ידי מנהיגיה של איראן, ממשיכה להנחות את הדור השני של המהפכה. זהו נתון מתמיד שאין לסטות ממנו, אך אפשר לכווננו ולסגלו לזמן ולמקום. עיקרון זה תופס את המאבק נגד ישראל כמשהו שאינו קיים לכשעצמו, אלא משמש מכשיר גיוס חשוב ומכנה משותף עם מוסלמים אחרים ב"קרב בן מאות השנים נגד השחצנות המערבית ששתלה את הישות הציונית בלב העולם המוסלמי ועולם האסלאם".

תחייתה של הרשת הסבוכה של פעילות איראנית להפצת המהפכה האסלאמית צוברת תאוצה רעננה באווירה שנוצרה לאחרונה בעולם הערבי; והדינמיקה האנטי-ישראלית מוזנת על ידי הרחוב הערבי שהשיל מעליו את החשש מפני שליטיו. התפתחות זאת התרחשה בראש ובראשונה בשל כך שהמגבלות שהמנהיגים הערבים השיתו על הפעילות האיראנית המכוונת לקבוצות אופוזיציה אסלאמיות כורסמו, ובשל כך ש"הרחוב הערבי האסלאמי" - שהגיב בעבר בסבילות להפגנות אנטי-ישראליות (ומול הדיכוי מצד כוחות הביטחון) - התעורר עתה.

מכיוון שמדינות ערב כולן טרודות כעת בבעיותיהן הפנימיות ומזניחות את התחום של פעולה ערבית משותפת, הרי שהזירה האזורית חשובה לאיראן, והיא משיקה יוזמות שונות, כגון סיוע נרחב לסומליה וניסיונות לייסד קשרים ישירים עם מפלגות אסלאמיות במדינות שונות לאחר שנים רבות שבהן קשרים אלה נוהלו בחשאי.

קידום שאיפותיה המהפכניות של איראן והדחף שלה להגמוניה אסלאמית אזורית על ידי שלילת זכות קיומה של מדינת ישראל (הנקראת בפיה המשטר הציוני, או המשטר הכובש של אל-קודס), מאפשר לה להפגין גישה פעילה לבעיות הערביות בכלל ולבעיה הפלסטינית בפרט. דבר זה יוצר ניגוד חריף אל מול הרופסות המופגנת על ידי השליטים הערבים. איראן ביססה כיום מצע אידאולוגי ומעשי רחב כדי להגשים באורח אפקטיבי את חזונו של חומייני, מייסד המהפכה.

לדוגמה, ראש המחלקה המדינית של משמרות המהפכה, גנרל ידאללה ג'ואני, אמר: "האירועים האחרונים באזור וגל ההתעוררות האסלאמי במדינות, שהיו בעבר בנות ברית אסטרטגיות של ישראל, הם גורמים המחישים את קריסתו של משטר הגזל הישראלי". שגריר איראן בביירות, ע'אדנפור רוקון עבאדי, אמר: "המשטר הציוני עומד לפני התמוטטות לאחר נפילתו של חוסני מובארק"⁷.

באמצעות הרטוריקה המשמיצה את ישראל ואת הציונות, ובאמצעות תמיכתה הפעילה (בנשק, באימונים ובהכוונה) בארגונים הפלסטינים, איראן שבתה את תשומת לבם של ציבורים רחבים בעולם הערבי והאסלאמי (כולל קהילות באמריקה הלטינית, באסיה ובאפריקה). איראן מעבירה את מסריה באמצעות ערוצי הטלוויזיה שלה בערבית ובשפות רבות אחרות (לאחרונה השיקה ערוץ טלוויזיה בספרדית).

הרטוריקה החריפה של אחמדינג'אד נגד ישראל אינה המצאתו שלו. הוא פשוט משווק מחדש את הסמאות של המהפכה המקורית, בהתאימו אותן לזמננו ובחברו אותן למציאות הגאו-אסטרטגית החדשה והמשתנה במהירות הנוצרת באזור ובעולם (כולל ההחלשה הכלכלית לכאורה של הכלכלות המערביות בראשותה של

ארצות הברית, שהן בסיסי התמיכה של "המשטר הציוני". בניגוד להן, הסמאות ממקמות את איראן כשחקן יציב ואיתן בעל דוקטרינה שיטתית ועקיבה אידאולוגית, פוליטית ודתית, המציעה נקודת השקפה חלופית של סדר עולמי חדש.

זאת ועוד, ככל שדעת הקהל העולמית מתמקדת ב"אביב הערבי" במזרח התיכון תשומת הלב מוסטת מאיראן, בעוד זו ממשיכה לקדם את תכניות הגרעין שלה. מנקודת מבט זאת, הזעזועים במזרח התיכון שירתו באורח מעורר הערצה את האינטרסים של איראן.

היריבות בין איראן לטורקיה

איראן חשה שעם היעלמותם של השליטים הבעייתיים, אפשר להפוך את הסכסוך עם ישראל ועם המערב לדבר שהוא בעיקרו אסלאמי. עם זאת, דווקא בשטח זה איראן נתקלת ביריבה ישנה בדמותה של טורקיה. בהקשר זה, ככל שהמחאות בסוריה מתגברות ובעוד איראן ממשיכה לעמוד לצד המשטר הסורי, הפער בין אנקרה לטהרן מעמיק והולך. החלטתה של טורקיה לאחרונה לאפשר להציב בשטחה מערכת הגנה של טילים אנטי-בליסטיים של נאט"ו הוסיפה למתח ביחסי אנקרה-טהרן. נשיא איראן בחר בקפידה את מילותיו כאשר אמר: "טורקיה היא בין אחינו וידידינו הטובים; עם זאת, כאשר אויבים מציבים בה חומת מגן של טילים ומודים שהיא מיועדת נגד איראן, עלינו להיזהר".

הביקורת האיראנית על טורקיה גברה לאחרונה, כאשר אנשי דת בכירים כמו אייתוללה מקארם-שיראזי מבקרים את טורקיה על הפסקת תמיכתה בסוריה והתייצבותה לצד ה"כוחות השחצניים". הוא אמר: "לא צפינו שטורקיה תקבל בחיוב את המעצמות השחצניות ותעמיד עצמה לרשותן לחלוטין".⁸ ראש בית הדין הקודם, אייתוללה האשמי שארודי, האשים את טורקיה בניצול ההתפתחויות באזור לקידום האסלאם הליברלי. הוא הצהיר ש"המעצמות המערביות השחצניות מפחדות מיחסייהן של המדינות האזוריות עם הרפובליקה האסלאמית של איראן, ומשתדלות להכניס דפוסים חדשניים של אסלאם, כמו האסלאם הליברלי של טורקיה, כדי להחליף בהם את האסלאם האמתי".⁹ המונחים "אסלאם ליברלי" ו"לא-אמתי" שמורים באיראן לתיאור האסלאם בערב הסעודית - אויבתה המושבעת של איראן, במצרים ובירדן, ומצביעים על התדרדרות היחסים עם טורקיה. מאמרי מערכת רבים בעיתונות האיראנית התייחסו גם הם ליריבות המתעוררת בין איראן לטורקיה, ולמחלוקת ביניהן בסוגיה הסורית ובשאיפות האזוריות.

המאבק נגד ישראל: המכנה המשותף של איראן עם העולם הערבי הסוני

המאבק נגד ישראל ו"הציונות העולמית", יחד עם הכחשת השואה, מהווים מכנה משותף בלבדי המקשר את איראן עם העולם הערבי הסוני ברובו. הוא מספק לאיראן כלים המאפשרים לה לגשר מעל ראשי המנהיגים הערביים על ההבדלים הערביים-פרסיים והסוניים-שיעיים; אך ספק אם ביכולתו להפוך את איראן השיעית לשותפה מקובלת המסוגלת להנהיג את השינוי במזרח התיכון. זאת, לאור החשש הבסיסי בקרב הסונים מן "השד השיעי", חשש המקבל עידוד מערב הסעודית.

גישושים התחלתיים מתקיימים עתה לחידוש היחסים הדיפלומטיים בין איראן למצרים, ומשלחת פרלמנטרית איראנית בראשותו של יו"ר ועדת הביטחון הלאומי ומדיניות החוץ של המג'ליס ביקרה בקהיר; כמוכן, כמה משלחות מצריות ביקרו בטהרן. עם זאת, החשד הבסיסי בין שתי המדינות עדיין רב ביותר. היומון האיראני *ג'ומהורי-אסלאמי*, שהוביל את קו הביקורת נגד מצרים בתקופת מובארק, פרסם לאחרונה תחת הכותרת "שיחות עם אלה שגנבו את המהפכה" (המועצה הצבאית העליונה), שהמהפכה המצרית עדיין ניצבת בפני בעיות, וביקר את הפקידים האיראנים הממהרים לחדש יחסים עם מצרים. היומון טען שהתנאים עדיין לא הבשילו לקיום יחסים דיפלומטיים מלאים עם קהיר.¹⁰

איראן רואה את המציאות החדשה במזרח התיכון כהזדמנות לקדם את סדר היום האסלאמי שהיא הטיפה לו תמיד. למרות שהתעמולה האיראנית והמסרים האנטי-ישראליים הנובעים ממנה זהים עתה לקריאות הנשמעות ברחוב הערבי, ותואמים את סדר היום האסלאמי המגיח לעתים מסדר היום הערבי החדש, הרי שספק רב אם אלה יספיקו כדי לשפר את מעמדה של איראן בקרב המדינות הערביות, מכיוון שהסלידה הבסיסית שהגבילה

עד עתה את פעילות איראן באזור עדיין קיימת מתחת לפני השטח. סיועה המתמשך של איראן לבשאר אסאד, הממשיך לטבוח בבני עמו, עלול להרחיק עוד יותר את אלה שהביאו למהפכות בעולם הערבי - הן המהפכות שכבר התרחשו והן אלו שבדרך. נגזר על איראן לשלם מחיר בעבור המשך תמיכתה במשטרו של אסאד.

זאת ועוד, הטורקים נכנסו לזירת המזרח התיכון, ומנסים לקדם משטר נאו-עות'מאני בתוך אותו חלל שאיראן מנסה למלא. טורקיה מתחרה עם איראן על אותו "רחוב" עצמו, ומנהיגיה מציעים אותם מסרים תוקפניים נגד ישראל. טורקיה כבר זכתה לכמה הצלחות בתחרותה עם איראן - ממשלוח המשט לעזה ותוצאותיו הבינלאומיות, ועד גירוש השגריר הישראלי, ביקורו של ארדואן בקהיר ואיומיה להתעמת עם ישראל בים (איומים המשמשים גם כמשקל-נגד למעבר ספינות מלחמה איראניות בתעלת סואץ).

איראן טוענת שאלה שהשתלטו על השגרירות הישראלית בקהיר קיבלו השראה מן ההשתלטות על השגרירות האמריקנית בטהרן ב-1979, אך הזיכרון של גירוש השגריר הישראלי מאנקרה הוא רענן יותר. טורקיה ואיראן מתחרות על הובלת השינויים המעצבים עתה את העולם המוסלמי. בתחילה, הגיבה איראן כלפי טורקיה באיפוק, אך עתה נראה שהיא משיבה מלחמה. איראן האשימה את טורקיה בטיפוח "אסלאם ליברלי" ובשיתוף פעולה עם המערב. ייתכן גם שנראה הסלמה במתח בין השתיים בקרב על לבם של "הערבים החופשיים". בכל מקרה, מיקודן של השתיים נותר דומה - עוינות כלפי ישראל ובדיקה מי מהן תוכל להזיק לה יותר.

הבשורות של הנשיא ג'ורג' ווקר בוש על דמוקרטיזציה כפצרי לאזור לאחר שחרורה של עיראק, הגיעו לבסוף למזרח התיכון. בשורות אלה עוברות עתה במזרח התיכון כולו, אשר הפך לזירת עימותים בין המערב, האסלאם האיראני המהפכני, והמודל האסלאמי הטורקי.

הערות

1. <http://www.ummatona.com/?lang=fa>.
2. <http://www.iran-newspaper.com/1390/6/21/Iran/4886/Page/2/Index.htm>.
3. <http://www.isna.ir/ISNA/NewsView.aspx?ID=News-1833504&Lang=E>.
4. <http://www.tehrantimes.com/index.php/politics/2490-iran-celebrates-initial-launch-of-bushehr-nuclear-power-plant>.
5. <http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=8501>.
6. <http://president.ir/fa/?ArtID=29570>.
7. <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9006050102>.
8. <http://www.tehrantimes.com/index.php/politics/1885-ayatollah-censures-turkey-for-its-policy-on-syria>.
9. <http://abna.ir/data.asp?lang=3&id=261694>.
10. http://www.jomhourieslami.com/1390/13900511/13900511_01_jomhori_islami_sar_magaleh_0001.html.